

הרב ישראל הס

פסח-ספירת העומר-שבועות

לאור תורת החסידות¹

יציאת מצרים

"בהוציאך את העם הזה ממצרים תעבדון את האלקים על ההר הזה" (שמות ג', יב). עיקר מטרתה של יציאת מצרים ותכליתה היא קבלת התורה, שהרי בני ישראל יצאו מבית העבדים כדי להשתחרר ולהיות לעם עצמאי והיות ש"אין אומתנו אומה אלא בתורותיה" (רס"ג) - שבכתב ושבע"פ - נמצא עיקר יציאת מצרים לשם "תעבדון את האלקים" - קבלת התורה, "על ההר הזה" - הר סיני.

גם בני ישראל, דור יוצאי מצרים, ידעו שלשם קבלת התורה והפיכתם לעם, יוצאים הם ממצרים, והיו משתוקקים ומתגעגעים לקבל את התורה. כה עזה היתה תשוקתם ומשיכתם אל התורה עד שהיו סופרים את הימים שעברו מזמן יציאתם ממצרים, לדעת כמה זמן נותר עד ליום הנכסף, המקווה. ככלה העומדת להכנס לחופה ומרוב כיסופיה ליום המיוחל סופרת את הימים - כן כנסת ישראל, כלתו-ארוסתו של הקב"ה ("וארשתוך לי לעולם") ציפתה לחופת ענני הכבוד שעל הר סיני, ביום הכלולות שנזדוגה לקב"ה ("ביום חתונתו" - זה מתן תורה) ע"י התורה, שהיא שטר האירוסין בין ישראל לה' ("מורשה קהלת יעקב", אל תיקרי "מורשה" אלא "מאורשה").

במצרים היו ישראל בשפל המדרגה של השתקעות בטומאה הגשמית ולא יכלו להתמהמה במצרים אפילו כמה שעות נוספות. מאתים ועשר שנים שהו ישראל בעבדות מצרים וכשנשתחררו לא יכלו לצאת בבוקר, באור היום, כשאינן סכנה, כאשר הדרך הבלתי ידועה להם עדיין נראית לעין, וליסטים אינן מצויין, אלא דווקא בחצות הלילה "בחפזון כי לא יכלו להתמהמה"?! כי אם, חלילה, היו מחכים שעות מספר בלבד, היו שוקעים בטומאה גמורה ושוב לא היו יכולים לצאת ממנה. רק שעות מספר הבדילו בינם לבין הטומאה המוחלטת - שאין ממנה שחרור - על כן צריכים היו לברוח טרם הספיק בצקם להחמיץ. ידעו בני ישראל והרגישו בחסרונם זה ורצו לצאת משפל מדרגתם, להינתק משעבודם לגשמיות, להתעלות למעלה רוחנית. ידעו בני ישראל כי הרוח האמיתית היא רק התורה ולא שום תרבות מתרבויות העמים המזויפות, כפי שהכירו במצרים בעלת התרבות הגבוהה ביותר בימים ההם. על כן כה הם קיוו וציפו למתן תורה, ליציאה המוחלטת מתהום הגשמיות לרום מעלת החרות הרוחנית האמיתית

1 המאמר פורסם במקור בגליון מס' 56 של "שמעתין".

"שאין לך בן חורין כמי שעוסק בתורה".

כך מובן מדוע נתנה התורה דווקא לבני-אדם גשמיים פה, בעולמות התחתונים - הגשמיים. לכאורה - מאד יפלא - מאחר שהתורה הינה רוח שברוח, מובן היה שתינתן למלאכים שהינם רוח בלא גוף וגשמיות, ותשאר בעולמות העליונים - הרוחניים שאין בהם לא גוף ולא דמות הגוף. מדוע אם כן ניתנה התורה דווקא לאנשים בעלי גוף הנמצאים בעולם הגוף והגשם? אלא - כיון שטבעה של תורה, עניינה ומהותה להוציא מגשם לרוח, להעלות מדרגה לדרגה, יכולה היא להינתן רק למי שיכול לצאת מגשם לרוח, למי שנתון בגשם וגוף, לעולמות הגשמיים, לבני האדם.

כן מוכח מהגמרא (שבת פ"ח, ב) בה נאמר כי טענת המלאכים היתה "מה לילוד אשה" אדם בעל גוף חמרי וגשמי "בינינו" הרוחניים "אשר תנה הודך" - זו תורה "על השמים", לעולמים העליונים הרוחניים ששם מקומה הראוי לפי מהותה. השיב להם משה שהתורה, לפי עניינה, הוראותיה ופסוקיה, ניתנה דווקא לבעלי הגוף שהיו משועבדים במצרים, השרויים בין עמים העובדים עבודת גלולים, העושים במלאכה וצריכים שבות, הנושאים ונותנים, שיש ביניהם קנאה, רציחה, גניבה, תחרות ויצר הרע.

ספירת העומר

ספירת הימים שבין היציאה ממצרים ועד להגשמת היעוד, להתקרבות לתכלית - "הנה סולם מוצב ארצה, שראשו מגיע השמימה", תחתיתו של הסולם ביציאת מצרים, בזמן הארציות, החמריות, מ"ט שערי טומאה, וראשו מגיע לשמי שמי קדם של רוחניות וקבלת התורה. חמישים יום - חמישים שלבים, שלב אחר שלב, עליה אחר עליה מגשמיות לרוחניות.

נחלקים ימי הספירה גם בסימני האבל - המאוחר - לשתי תקופות ע"י יום השמחה - ל"ג בעומר. ל"ב ימים שלפני ל"ג בעומר וטו"ב ימים לאחריו עד ליום קבלת התורה. לב - מקור התאוות הגשמיות. ל"ב הימים שאחר הפסח ויציאת מצרים מציינים את מצבנו הגשמי שבהדרגה הולך ומזדכך, הולך ומתעלה ונהיה טוב יותר, עדין וזך, רוחני וקדוש יותר. ימי הספירה - לב טוב - מעבר מגשמיות לרוחניות "כדי לטהרנו מקליפותינו וטומאותינו" "כדי שיטהרו נפשות עמך ישראל מזוהמתם" בכל שבע המדות והתכונות הטובות שכלולות ומשולבות זו בזו מ"חסד שבחסד" ועד "מלכות שבמלכות" דרך יום המעבר, נורא ההוד, ל"ג בעומר - "הוד שבהוד".

פרקי אבות

מיד בפגישה הראשונה עם חודש אייר, בשבת בה מברכים את החודש -

מתחילים לומר פרקי אבות. נראה שיש קשר מהותי בין חודש אייר לפרקי אבות, שכן אייר קודם לסיון. סיון - חודש מתן תורה ו"דרך ארץ קדמה לתורה", אייר - זמן ההכנה וההתבוננות למתן תורה, הכשרת האנשים והלבבות, ההזדככות לקראת היותנו ראויים לקבל תורה. על כן עוסקים אנו בחודש אייר בטיפול רוחני, זיכוך ותיקון מדותינו האנושיות, חומריות וגשמיות בלמוד פרקי אבות, פרקי מוסר ותיקון המדות. זו כוונת ההודעה בפתיחת המסכת - "משה קבל תורה מסיני". שאע"פ שמודיעים על קבלת תורה והיה - עפ"י הפתיחה - ראוי למנות כאן כל צווי ודברי ההוראה - תורה, מופיעה פתיחה זו דווקא לדברי מוסר ומדות ולא לפני "בראשית ברא". ללמדנו - שתיקון המידות - תורה היא, הלכה ומצווה. על כן צוין כאן מקום נתינת תורה זו - "סיני" - המיותר לכאורה, אלא מקום הנתינה, הר סיני, אף הוא תורה כמאמר המדרש "למה תרצדון הרים גבנוניים" שלא רצה ה' ליתן תורה על הר גבוה אלא בסיני "דמכך מכל טוריא". ואם הנמיכות היא מעלה מדוע הר ולא בקעה, ואם הר שהוא גבוה ומתנשא, מדוע לא היותר גבוה ומתנשא, אלא "המכך מכל טוריא", הנמוך בין הגבוהים? אלא שזו הוראה כיצד מקבלים תורה, כיצד מכשירים אנו את עצמנו לבטל גשמיות לשם קבלת התורה. ראשית - ע"י שבני ישראל מתנשאים, מתרוממים ומגביהים עצמם מכל הבלי עוה"ז ותביעות המותרות של הגוף. אולם אז תיתכן התגנבות של מדת הגאווה, ועל כן צריכים לקנות נוסף על מידת ההגבהה גם את הענווה, הכרת שפלות ערך עצמו. אין סתירה בין מידות אלו, שהרי ההתנשאות לא לשם החשבת עצמו באה, אלא לשם התורה ומתוך התורה, וגם הכניעה והשפלות מאותו מקור חוצבה. על כן צריך כאן לציין גם את שמו של משה מקבל התורה, שהוא היה רם ומתנשא "ויהי בישורון מלך" - זה משה, שהיה גם "עניו מכל אדם". רק על ידו יכולה היתה התורה להינתן.

יצר הרע - שאור שבעיסה

הכוח המעמיד את הגשמיות, תומכה ומחזיקה, מפכה ומגבירה, הוא - היצר הרע הנקרא בפי חז"ל "שאור שבעיסה". כשם שבעיסה השאור - השמרים, מתסיסים ומתפיחים, מגבירים ומרבים את חומר העיסה וגם כשלא הוספנו חומר - קמח ומים, נתרבתה כמות העיסה מכמות שהיתה, כך היצר הרע מתסיס ומגדיל, מתפיח ומרבה את הרצונות והתאוות, המחשבות והרגשות של החומריות והגשמיות שבאדם. נמצא היצר הרע אינו תוספת כמות או איכות, ישות או חומריות, אלא רוח חיצונית, כדור פורח ותו לא. הגמרא (קדושין ל', ב) קובעת "בראתי יצר הרע בראתי לו תורה תבלין". כשם שהתבלין מבטל את חריפות או מתיקות התבשיל, כך התורה מבטלת את חריפות כוחו של היצר הרע. רק התורה, שהיא מעל הטבע, בכוחה להתגבר על הטבע, להכניעו ולבטלו

ולהוציא את האדם ממדרגתו הטבעית למדרגה רמה ונישאה שמעל לטבעו. ומאחר שלדברי חז"ל "יצרו של האדם מתגבר עליו יום יום ואלמלא הקב"ה עוזרו אינו יכול לו" נמצא שלא היה הקב"ה נותן יצר הרע באדם, אם לא שהיה בדעתו לתת גם תורה. סיבת נתינת היצר הרע באדם היא, איפה, התורה, וככל שתגבר השפעת התורה על האדם יגבר יצרו. ("כל הגדול מחבירו בתורה - יצרו גדול הימנו") ו"לפום גמלא שיחנא".

במדרש (במדבר רבה א', ב) על הפסוק (ישעיה מ"ב, יא) "ישושם מדבר ועריו חצרים תשב קדר ירונו יושבי סלע" מובא משל לנשיא שבא למדינה, ראו אותו בני המדינה וברחו מפניו וכן במדינה שניה וכו' בא לעיר חרבה יצאו יושבי העיר וקדמו פניו בשמחה, אמר איני מולך אלא על אלו. כך בשעה שבא הקב"ה לתת תורה על הים "הים ראה וינוס", על הירדן "הירדן יסוב לאחור", על ההרים "ההרים רקדו כאלים", בא למדבר, ושמח המדבר שנאמר "ישושם מדבר וציה ותגל ערכה" עמד ונתן לישראל את התורה במדבר. ים, ירדן, הרים - מקומות ישוב - כל אלו מקומות בהם נמצאים נבראים גשמיים, חומריים, דגים, חיות ים, לנבראים החומריים אין חבור וקשור אל ה' מעצם היותם חומר ואין ה' נותן את התורה במקום החומר, אלא במדבר שאינו מקום ישוב שאין שם מציאות נברא חמרי. שמח המדבר לקבלת התורה - ללמדנו - אם לא העיכוב שמצד החומריות היינו רוצים מצד עצמנו לקבל את התורה אלא שהשאור שבעיסה מעכב וצריכים לבטל ולהכניע עיכוב זה של החומר. זו היתה עבודתם בחמישים הימים עד קבלת התורה.

עומר - שעורים, ושתי הלחם - חיטים

"ממחרת השבת", יום אחר ראשון של פסח, יום יציאת מצרים ותחילת השחרור והגאולה מגשמיות מצרים, מביאים עומר שעורים. בגמרא נקראים השעורים מאכל בהמה (סוטה ט', א): "היא עשתה מעשה בהמה, לפיכך קרבנה מאכל בהמה" שמביאה "קמח שעורים" וכל שאר מנחות - "חיטים" ואינם מאכל אדם. בזמן יציאת מצרים היו בני ישראל עוד במדרגת בהמה - שקועים וקשורים בחומריות - ללא תורה וללא רוחניות. דרך ימי ספירת העומר טיפסו ועלו עד שהגיעו ביום מתן תורה לדרגת אדם, והביאו בשבועות שתי הלחם האפויים מחיטים דווקא, מאכל אדם, סמל היותם אדם בעל נשמה אלקית שלו מעלה רוחנית והוא ראוי לתורה. כן הוא בגמרא (הוריות י"ג, ב): "חמישה דברים יפים לתלמוד - האוכל פת חיטים" ובחז"ל "עץ הדעת - חטה היתה". חטה - עניינה, דעת, תורה. אומרים חז"ל: "אין התינוק יודע לקרות אבא ואמא עד שטעם טעם דגן" (ברכות מ, א), ומבאר על כך אדמו"ר הזקן: "שידיעת התינוק שקורא אבא ואמא אינה ידיעה נגלית בהשגה והבנה מושכלת, בטעם מושג ומובן, שהרי אינו יודע איך הוא אביו ולמה צריך

לאהוב אותו" ("לקוטי תורה" במדבר י', ב). המילה 'חטה' בגמטריא כ"ב, שהן כ"ב אותיות הקודש שבהן נכתבה תורה, וזהו "לכו לחמו בלחמי" - זו תורה.

שבועות - עצרת של פסח

מצינו קו כללי מנחה מפסח עד שבועות המקשר שני מועדים אלו. בהבלטה רמזה לנו התורה על כך בפסוקים ב"פרק המועדים" (ויקרא כ"ג) בו מובאים כל המועדים בשני חלקים, המסתיימים כל אחד בסיומת "אני ה' אלקיכם" (פסוקים כ"ב ומ"ג). הראשון - כולל רק את פסח ושבועות, והשני - את שאר כל המועדים. בין כל מועד ומועד הפסק פרשה פתוחה, ורק בין פסח ושבועות אין הפסק כזה. אין ציון מיוחד לשבועות, וכל הנאמר עליו מובלע בספירת העומר. מצוות כל חג נפתחות בפסוק הפתיחה "וידבר ה' אל משה לאמר" ובחג השבועות אינו כן. חג השבועות אינו נקרא כאן בשם זה, ואף לא בשם "חג מתן תורה". לכל חג נקבע בפסוק תאריכו המדויק אולם לשבועות אין תאריך. הוא נמדד רק ע"י ריחוקו - חמישים יום - מחג הפסח. שבועות אינו אלא המשכה, סיומה ושיאה של יציאת מצרים שהחלה בפסח. במפורש קרא ר' יהושע בן לוי (שיר השירים רבה ז', ד) לחג השבועות בשם "עצרת של פסח". חג הפסח הינו ראשית הקציר וסיום עניין זה בחג השבועות הוא סיום הקציר - "מנחה חדשה".

חמץ ומצה בקרבנות

בכל הקרבנות שהוקרבו על גבי המזבח נאסר לנו להביא חמץ, שהוא עב וגשמי בנגוד למצה הדקה, שחומריותה מוצנעת ומעטה. זאת מהטעם האמור שכן החמץ, התופח, השאור, הוא יצר הרע ואין ליצר הרע שום שייכות והתקרבות אל ה', אל המזבח. רק פעם אחת בשנה לא רק הותר לנו, אלא נצטוונו, להביא על המזבח דווקא חמץ: "לחם תנופה שני עשרונים סולת תהיינה חמץ תיאפנה בכורים לה" (ויקרא כ"ג, יז) - בחג השבועות. שתי הלחם שהקריבו בשבועות היו דווקא עשויים חמץ, כי ביום מתן תורה - המבטלת כה היצר הרע - אין לו כוח ושליטה להפריענו מעבודת ה'. כה יתן ה' וכה יוסיף.